

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA PROGRAMI

TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

“Uçanalı Zülfikar Bey (Bir Rumeli Ağıtı)”

Danışman Öğretmen: Ahmet Akaracı

Öğrencinin Adı: Alara

Öğrencinin Soyadı: Günel

Diploma Numarası: D001129-0100

Sözcük Sayısı: 3726

Araştırma Sorusu: Necati Cumalı'nın Viran Dağlar adlı yapıtında Osmanlı yönetimindeki Balkanlar'da, emperyalist güçlerin ulusçuluk anlayışını kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaları sonucu ortaya çıkan etnik çatışmaların olumsuzluklarının odak figür Zülfikar Bey üzerinden incelenmesi.

ÖZ (ABSTRACT)

Necati Cumalı'nın Viran Dağlar adlı yapıtı üzerine yazılan bu uzun tez, Uluslararası Bakalorya Programı A1 Türk Dili ve Edebiyatı dersi kapsamında hazırlanmıştır. Bu çalışmada, Viran Dağlar romanının içinde barındırdığı ve aynı zamanda günümüzde de etkisi gözlemlenebilen etnik temele dayalı çatışmalar ve bunların acı sonuçları ele alınmıştır.

Necati Cumalı tarafından kaleme alınan Viran Dağlar adlı romanın, Balkanlar'daki etnik temele dayalı çatışmaların göçle sonuçlanan olumsuzluklarını içeren konusunun benim ilgimi çekmesinin temel sebebi, döneme ait aklımda oluşan soruları cevaplar nitelikte olmasıdır. Necati Cumalı'nın o dönemde Batılı sömürgeci devletler tarafından kısıktırılmış azınlıkların Osmanlı devletince kendilerine verilmiş hakları –ki bu haklar egemen ulusa verilmemiştir-yetersiz bulmaları, daha çoğunu elde etmek için devletle çatışmaları, bu çatışmalar sonucunda devletin sürüklendiği durumu bu denli özümsemesi ve anlatım şekli, kitabın en ilgi çekici noktasıydı bana göre; çünkü bu durum günümüzde de yaşadığımız coğrafyada farklı şekillerde görülmekte, insanlar acılar yaşamaktadır.

Okuduğum bu kitabı alışılmışın dışında yapan etmenler, Balkanlar'daki coğrafyanın gerçekçi anlatımı, dönemin zor koşullarının, gerek siyasal gerek özel yaşamın odak figür Zülfikar Bey aracılığıyla anlatılmasıdır.

Romanı okurken sanıyorum ki her okuyucu, benim gibi Zülfikar Bey'e içten bir hayranlık duymuştur; yurtsever, yiğit, bonkör, Selanik beyefendisi, gözü kara ve adil olması yaratılan hayranlıkta önemli rol oynar. Romanın ve odak figürün yaşam gerçekliğinin kaynağı bana göre, Balkan coğrafyasında yaşanan olayların gerçekliği ve Zülfikar Bey'in yazarımızın akrabası olması durumudur.

Konunun ortaya daha anlaşılır biçimde konulabilmesi için yapıt dönem, uzam, uzamın figürler üzerinde etkisi, toplumsal yapının olay akışı ve örgüsü üzerindeki etkisi ve odak figürün tensel, tinsel özellikleri bağlamında değerlendirilecektir.

Necati Cumalı'nın seçtiği konu ve anlamı ve özellikle Zülfikar Bey bir okuyucu olarak beni çok etkilemiş, yazara ait “Uçanalı Zülfikar Bey'e Ağıt” adlı şiir teze yakışacağı düşüncesiyle bu bölüme eklenmiştir.

UÇANALI ZÜLFİKÂR BEYE AĞIT*

Sağlığında yüzüne gülenler
Sofrasında ekmeğini yiyenler
Uykusunda pusu kurdular
Zülfikâr Beyi vurdular

Zülfikâr Beyi vuran Uçanalı İsmail
Cellat olmasına cellat, çingene değil

Zülfikâr Bey mertti yiğitti
Fakir ağlatmadı, mazlum ezmedi
Hile nedir, kuşku nedir bilmezdi
Korkusuz uyudu, korkusuz gezdi

Var git İsmail var git, namert kişisin
Hem sen düşün, hem de sana yol gösteren düşünsün

Varmayın üstüme yeter, beni söyletmeyin
Ben bilirim dost kim, düşman kim
Bilirim kim sinsi adımlarla peşimizde gezer de
Göz göze gelince başını eğer

Nolaydın Zülfikâr Bey nolaydın
İsmaile güvenmeyip teslim olaydın

Bu dağlar Uçana dağlarıdır
Manastır'dan Florina'ya kadar uzanır
Uçana dağlarında akan sular, uçan kuşlar
Zülfikâr Bey diye ağlaşır
Gayri İsmail netse neylese
İçine korku düşmüştür, yüzü karadır
Uçana dağlarına gözü pek, yüreği pek
Zülfikâr Bey gibi adam yaraşır

Necati CUMALI

(SÖZCÜK SAYISI: 407)

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ.....	1
2. GELİŞME.	
2.1. Anlatıcının Yapıta Konu Olan Döneme Bakışı.....	2
2.2. Anlatıcının Uzama ve Uzamın Figürler Üzerindeki Etkisine Bakışı.....	5
2.3. Zülfikar Bey'in Yetiştği Toplumsal Yapının Olay Akışı ve Örgüsü Üzerindeki Etkisi.....	9
2.4. Zülfikar Bey'in Tensel, Tinsel Özellikleri.....	11
3. SONUÇ.....	15
4. KAYNAKÇA.....	18

Araştırma Sorusu: Necati Cumalı'nın *Viran Dağlar* adlı yapıtında Osmanlı yönetimindeki Balkanlar'da, emperyalist güçlerin ulusçuluk anlayışını kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaları sonucu ortaya çıkan etnik çatışmaların olumsuzluklarının odak figür Zülfikar Bey üzerinden incelenmesi.

1. GİRİŞ:

Osmanlı Devleti uzun süren egemenliğini Batı'daki gelişmelere ayak uyduramamasıyla birlikte kaybetmektedir. Her geçen gün başka bir emperyalist devlet Osmanlı topraklarına göz koymakta, devlet içi çatışma başlatarak egemenliği bozma planları kurmaktadır. Osmanlı Devleti'nin uyuklayan hükümetinden ve birçok etnik kökeni içinde barındıran toplum yapısından faydalanmaktadır.

Batı devletleri, Osmanlı topraklarında yaşamakta olan azınlıklara özgürlük vaat ederek egemen ulusla bağlarını koparma gayreti içine girmişlerdir. Birbirini kardeş bilmiş bir toplum içine böyle oyunlar oynandığında kazandığını düşünen azınlık tarafına vaat edilen haklar sunulmadığı gibi egemen halk da göç etmek zorunda kalan bırakılmıştır.

Tarih bu yönüyle ele alındığında, Batı devletlerinin stratejik hamlelerinden dolayı sayısız insanın, gelecekleriyle oynanmış, bazılarının ise hayatları ellerinden alınmıştır. En aşına olduğumuz göç, Makedonya'da yaşamlarını sürerken şimdiki Türkiye sınırları içine, en çok İzmir, İstanbul ve civarlarına yerleşen Türklerin göçleridir.

Bu dönemde yaşanan göçler ve olgular birçok öykü ve romana konu olmuştur. Necati Cumalı, tanıklık ettiği ve dinlediği bu dramatik yaşam izlerini *Viran Dağlar* adlı yapıtında okura sunmuştur.

Yapıtta anlatıcı tarafından çizilen tablo, yok olan milli beraberlik ve kısıktırılan azınlıkların beraberinde getirdiği boyun eğmedir. Egemen ulus, artık kendi topraklarında yaşayamaz duruma getirilerek göçe zorlanılır. Bu duruma direnen Zülfikar Bey büyüdüğü, evi kabul ettiği toprakları bırakarak başka bir yerde hayatını sürdürme düşüncesini üstelik buna zorunda bırakılmasını kabul edemez. Devlette ona rahat edebileceği bir konum ve yaşam seçeneği sunulmasına rağmen Zülfikar Bey, tüm imkânsızlıklara karşı hoş görülmediği yerde var olma çabası güder. Artık kendi topraklarında bir ‘kaçak’ durumundadır.

Yapıtta anlatıcının bu değişim sürecinde devlete ve hükümete karşı tutumu kesindir. Hükümet gerekeni yapamadığından egemen halk (Türkler) kendi kaderini belirleme durumunda bırakılmıştır.

Tezimizin araştırma sorusunun yanıtlanırken “Anlatıcının; Yapıtın Geçtiği Döneme”, “Uzama, Uzamın Figürler Üzerindeki Etkilerine Bakışı”, “Odak Figürün Yetiştirdiği Toplumsal Yapının Olay Akışı ve Örgüsü Üzerindeki Etkisi” ve “Odak Figürün Tensel ve Tinsel Özelliklerine Karşı Tutumu” ayrı başlıklar altında incelenecektir. Ardından, yapıttan alıntılarla Osmanlı Devleti’nin durumu ile değişen yaşamlar değerlendirilecektir.

2. GELİŞME:

2.1. Anlatıcının Yapıtı Konu Olan Döneme Bakışı

1900’lerin başında dağılmakta olan Osmanlı vardır. Uzun seneler komşuluklarını sürdüren farklı kökenlere sahip insanlar Fransız Devrimi’nin getirdiği ulusçuluk akımı ve Wilson Prensipleri’nin yayınlanmasıyla ortaya çıkan anlayışla hak arayışına girmişlerdir. Dönemin Balkanlar’ı içinde barındırdığı onca etnik unsura rağmen Rum, Bulgar veya Türk değildi, Osmanlıydı, Makedonyalıydı. Her şeyden öte Balkan topraklarında söz edilebilecek bir

birlik ve beraberlik vardı. “Önce Goriçkalısınız hepiniz. Hepiniz Goriçka toprağı üzerinde çıplak dünyaya geldiniz, Türkçeyi, Rumcayı, Bulgarcaı sonradan öğrendiniz...” (Cumalı, 2011:156) Odak figür Zülfikar Bey, emperyalist güçlerce bozulmaya çalışılan birlik ve beraberliğe karşı direncin sembolüdür. Cinsiyetine, ırkına, kökenine, soyuna, zenginliğine bakmadan her insanın dilinden anlayan Zülfikar Bey birçok Türk gibi aşık olduğı topraklara hasret kalacaktır.

Yapıtta Balkanlar’ın ve Balkanlar’da yaşayan halkın geçirdiğı değışim süreci okura açıkça sunulmuştur. Genç Zülfikar Bey’in okumak için gittiğı, dönemin kültür ve eğitim merkezi olarak görülen Selanik; yeniliklere açık, fırsatlarla dolu, capcanlı bir kenttir. Gece hayatı, kadın-erkek ilişkileri ve eğitim seviyesi açısından modern bir şehirdir. Bütün bu betimlemeler Zülfikar Bey’in ve Balkanlar’daki Türklerin hayatları ve özgürlükleri sınırlandırılmadan önceki Selanik’e aittir. Goriçkalı uç beyi olan Zülfikar Bey bir insanın sahip olmayı dileyebileceğı her şeye sahiptir; ancak onun için anne sevgisi neyse toprak sevgisi de odur. Sahip olduklarıyla Hikmet Bey’in tarafında durarak rahat bir hayat sürebilecekken arkasına yaslanmayı tercih etmemesi Zülfikar Bey karakterinin okuyucunun gözünde canlanmasını sağlar:

“... - Peki abla, dedi, ne gelir benim elimden? Benden gönümün karşı çıktığı bir davranışı nasıl bekleyebiliyorsun? Bu yaşa kadar hiç mi tanımadın beni? Ne hakları var, yabancıların topları tüfekleriyle beni yerimden yurdumdan etmek için buralara gelmeye, beni sorguya çekmeye? Ne yapalım, karşılamaya mı çikalım gelenleri? Alın alacağınızı tek canımıza dokunmayın mı diyelim? Başkaları mı ölsün bizim haklarımızı korumak için? ...” (Cumalı, 2011:167)

Yapıttaki değışim süreci yaşamının en güzel dönemini okuduğı Selanik’te geçiren, o dönemleri artık geride bırakan Zülfikar Bey aracılığıyla sunulmuştur. Yapıtı okuduğunuzda alt üst edilen yaşamlar sizi derinden etkilemekte ve düşündürmektedir.

Balkanlar'da egemen ulus, Türkler olmasına rağmen Rumca, Bulgarca da yaygındır, Osmanlıca ise zorunlu kılınmamıştır. Buna karşın egemen halk kadar hakları bulunan azınlıklar, yayılan ulusçuluk anlayışı ile kendilerine yeni yol izleme gereği hissetmişlerdir. Halkta oluşturulan bu fikir ayrılıkları beraberinde çatışmaları ve çeteleşmeyi getirmiştir. Makedonya'nın yeni durumu yapıtta Halit ile Zülfikar Bey'in konuşmasında belirtilir.

“ ‘Makedonya, yaşlılardan dinlediğimiz, çocukluğumuzdan bildiğimiz Makedonya değil! Şimdi bu din ayrılığı çekişmesi ulusçuluk kavgaları çıktı çikalı Makedonya'da hava karardı, dostluk kardeşlik komşuluk hatırı kalktı, herkes birbirine girdi.’ ”
(Cumalı, 2011:118)

Osmanlı hükümeti ise bu durumu engelleyebilecek güce ve otoriteye artık sahip değildir. Yabancı vali ile altyapısı kurulan yeni Balkanlar toplumu artık Rum, Bulgar, Türk ve bunun gibi etnik kökenleriyle ayrıştırılmıştır.

Türkler için bir huzurun kalmadığı; Fransız jandarmaları dışında kimsenin dışarı çıkamadığı bir yer haline gelen Balkanlar'da sebepsiz yere içeri düşmektense Anadolu'ya göç etmek zorunda kalan Türkler; evlerini, kökenlerini ve topraklarını geride bırakarak giderler. Eli kolu bağlanan Türkler kendi topraklarında bulamadığı huzur ve güveni Fransız jandarmalarından uzakta aramışlardır, bu arayış Balkanlar'daki Türk sayısını azaltmakla kalmamış; aynı zamanda öbür Türkler'in kalışını zorlaştırmıştır. “... Manastır gün günden Türkçeden başka dillerin daha çok konuşulduğu bir kent oluyor, kendilerinin gün günden azınlıkta kaldıklarını görüyorlardı. ...” (Cumalı, 2011:145)

Yapıtın ilerleyen bölümlerinde karşımıza bambaşka bir Selanik çıkar. Bomboş sokaklarıyla bu şehir artık canlılığını kaybetmiştir, etrafta sadece beğenmedikleri Türklerin üstlerini arayıp onları sebepsizce hapse atmayı hedefleyen Fransız jandarmaları vardır. Zorunlu kaçak hayatı süren Zülfikar Bey, bu karmaşanın içinde geçmişte kendine borçlu olan vefa duygusuyla baş edebilmiştir kaçak hayatıyla.

Zülfikar Bey yaptığı cömertliklerin karşılığını bulur; ancak özgüveni sonucu oluşturduğu tedbirsizlik onun kapatamadığı tek hassas noktadır.

2.2. Anlatıcının Uzama Ve Uzamın Figürler Üzerindeki Etkisine Bakışı

Bireylerin karakteristik özelliklerinin ortaya konulmasında bireyin doğduğu, okuduğu ve genel olarak bulunduğu uzamların etkisi yadsınamaz. Romanda Zülfikar Bey'in etkisinde kaldığı uzamlar, kaçak hayatı sürdürdüğünden dolayı çok da kısa olmayacaktır. Zülfikar Bey bulunduğu her uzamdan farklı deneyimler edinmiş, bu deneyimler onu değiştirmiştir; ancak roman boyunca başı ne zaman dara düşse ya karısının yerini bir türlü dolduramadığı Cemile'nin memleketi Biliste'yi ya da anacığının bulunduğu yeri aklına getirmektedir. Romanın başlangıcında Goriçkalı Zülfikar Bey, omzunda çapraz mavzeriyle Biliste'ye, ilk ve yeri doldurulamayacak tek aşkı Cemile ile tanıştığı uzama, gelmektedir.

“Biliste araya girince, daha da anlam kazandı yaşayışı. On beş yıl önce, çocukluğunda, babasıyla Biliste'ye gelişinde yaşadığı ilk aşkın külleri eşelendi, küllerin altından bütün kızılığıyla yanık kalan korlarının sıcaklığı sardı içini.” (Cumalı, 2011:245)

Goriçka hiçbir zaman Zülfikar'a hitap eden bir yer olamamıştır, ağa olmak, zengin olmak değildir istediği. Kişiliğiyle uyuşmayan yapısı nedeniyle baba topraklarında fazla kalmamıştır, rotasını daha ilginç bulduğu Selanik'e çevirmiştir. Anlatıcıya göre Zülfikar Bey'in cesur, modern ve Avrupalı bakış açısı Selanik'te gelişmiştir böylece eğitim için gittiği Selanik'te karakterini yapılandırmıştır.

“Bir yandan da Selanik çılgın bir kentti. Zevk, eğlence odağıydı Makedonya'nın. Lüks gazinolarında Avrupa'nın en büyük kentlerinden, özellikle Paris'ten, Viyana'dan gelen revü toplulukları coştururdu varlıklı Selanik Levantenleriyle, çift çubuk sahibi hovarda Müslüman Makedonya beylerini. Zülfikar bu ortam içinde çabuk gelişti. Biliste'de evcilik oynadığı günlerin üstünden bir yıl geçmeden tanıdı ilk kadını. Giyinmesini öğrendi, yaşama görgüsü edindi.” (Cumalı, 2011:57-58)

Selanik'in dışında Manastır da Zülfikar Bey'in özgürlükçü ve yaşadığı toprağa sahip çıkma düşüncelerini şekillendiren bir kent haline gelmiştir. Balkanların bu kenti, anlatıcı tarafından büyük bir özenle işlenmiştir ve öbür uzamlardan farklı olarak somut bir değişimin sunulduğu bu kent üzerinden verilmiştir.

“...Avrupa'nın Paris'i gibi Manastır da Balkanlar'ın özgürlük düşüncelerinin odağı oldu. 1890'larda sarayın baskısından yurtdışına göçen, Paris' yerleşen Jön Türklerin yurtiçinde en güvenli merkezi Manastır'dı. Özellikle Manastır Askeri İdadisi, İstanbul Tıbbiyesi, Mülkiyesi ile birlikte Abdülhamit yönetimine, monarşiye başkaldıran en önemli devrim yuvalarından biri oldu.” (Cumalı, 2011:133)

Hem yaş hem de karakteri sayesinde kanı kaynayan Zülfikar Bey'in böyle bir uzamda bulunması ona yurtseverliği ve başkaldırıcıyı öğretmiştir.

“Böylesine coşkulu yoğunlukta olayların yaşandığı bir kente karışan on sekizinde bir gencin bu ortamdan etkilenmemesi olanaksızdı. Hele Zülfikar Bey gibi inandığı konulara yürekle kapılan, her zaman öne atılmaya hazır, gözü pek bir genç, Manastır'da yaşamını anlamlandıran canlı bir hava buldu.” (Cumalı, 2011:133)

Romanda karşılaştığımız Manastır'ın özgür yapısı, Osmanlı hükümetinin vurdumduymazlığı sebebiyle bozulmuştur. Anlatıcı tarafından etnik kökene bağlı kışkırtmaların savaş sonucu sunulan ikinci Manastır artık bomboş sokaklara sahip eski halinden eser kalmayan ölü bir kente dönüşmüştür. *“Nerelerdeydi o eski gülen söyleyen Manastırlılar? Ne olmuştu o uğuldayan, yaşam sevinci taşıyan, gülüşlerin kahkahaların renkli balonlar gibi uçtuğu sokaklar?”* (Cumalı, 2011:287)

İçinde Selanik ve Manastır gibi modern şehirleri bulunduran Makedonya toprakları günden güne Zülfikar Bey'in alışık olmadığı bir hale gelmekte, göçün getirdiği insan profilindeki değişim ile birlikte uzama aidiyet hissini gittikçe azalmaktadır.

‘‘Adam öldürmeler, kundaklamalar eski yoğunluğuyla sürüp gidiyordu. Bütün bu olanlar, yeni sonuçlar yarattı özellikle Makedonya Türkleri arasında. Doğup büyüdükları topraklar üzerinde günlerinin dolduğuna karar verebilenler, İstanbul’a, İzmir’e, Anadolu’nun başka yerlerine göç etmeye başladılar.’’ (Cumalı, 2011:76)

Birçok etnik kökeni, dili ve kültürü içinde barındıran, Makedonya’yı tanıyan, orada doğup büyüyen Zülfikar Bey, hükümetin tehlikeyi önemsemediğini fark etmiştir, ancak bu farkındalık ona Makedonya’nın elden gideceği gerçeğini yaşatmaktadır. Düşündüğünden de kötü bir duruma gelmiştir Makedonya.

‘‘Eğlenme, alışveriş için Selanik’te, Manastır’da bir araya gelen Osmanlı gençleri içki masalarında hovardalıklarından çok vatan, ulus sorunlarını konuşur oldular. Altlarındaki toprak, gözler önünde kayıyor, Makedonya elden gidiyordu. Hükümet tehlikeyi önemsemiyor ya da önemse bile önleyecek gücü göstermiyordu. ...sonuç olarak yenilgi, boyun eğme, kısacası mutsuzluktan gelecekte kendilerini bekleyen!’’ (Cumalı, 2011:77)

Genç yıllarının eşiğinde yaşlılar gibi kendilerinin de üç beş yıl belki de daha az sürelerinin kaldığını gören gençlerden biriydi Zülfikar Bey; ancak o da bırakıp giderse bir zamanlar birlikte yaşamın mümkün ve mutlu olduğu azınlıklara mı kalacaktı o canlı caddeler yoksa onları kışkırtan devletlerin jandarmaları mı kol gezecekti güzelim Selanik sokaklarında...

Yara almadan büyüdüğü toprakları öylesine bırakıp hayatına devam etme şansı Hikmet Bey tarafından verilmesine rağmen Zülfikar Bey için, asıl yaralayıcı olan vatanını bırakıp gitmek olacaktır. Pis devlet işlerinin yürütüldüğü Kaylar’da, vatan topraklarından vazgeçmeye ve rüşvet almaya eğilimli bir yapıda makam sahibi olan Hikmet Bey’le aile ilişkisi bulunmasına rağmen Zülfikar Bey, kişiliğine sığmayacak bir adımı atmayacağını kesin bir dille ortaya koymuştur. Hikmet Bey’in kendisine sürekli baskı yapması ‘Ya yanımızdasın, ya da

karşımızdasın.’ mesajını vermesi anlatıcı tarafından, Kaylar uzamının ve bu uzamdaki makam sahibi kişilerin her zaman olumsuz şekilde aktarıldığına örnektir.

‘‘Hikmet Bey, Kaylar belediye başkanıydı yine. Fransızlar, Yunanlılar ile bal şeker olduğu söyleniyordu arasının. Tanrım nasıl öz ablası doğurmuş olabilirdi böyle birini? Kendisi nasıl böyle birinin öz dayısı olabilirdi?..’’ (Cumalı, 2011:353)

Yapıtta Zülfikar Bey onurlu, mert ve cesur biri olarak anlatıldığından yola getirilmesi zor bir karakter olarak ortaya konmuştur; ancak Goriçka Beyi’nin bir zayıf noktası vardır, o da her zaman kararını yüreğine bırakıp gardını indirmesidir. Bu özellik ona çok dert açacaktır; tehlikede, olsa da aklına, hep yüreğini ısıtan iki kadın, annesi ile Cemile gelmektedir. Yüreğinde olmasa dahi aklının bir ucunda bulundurduğu karısı Emine de düşünüldüğünde bu üç kadın figür, Zülfikar Bey’in zayıf noktası olarak gösterilmiştir. Gözünü kör eden bir özlem ile yaşam savaşı verdiği dahi aklındaki tek konu onların bulunduğu yere varmaktır. *‘‘Atının yörük yürüyüşüyle iki saatte Biliste’ye varabilirdi. Üç aydan daha az bir süre kalmıştı Biliste’den ayrılalı bir yılın dolmasına.’’* (Cumalı, 2011:346)

‘‘Yüreğini sızlatarak geçti saydığı anlar. ...Birden elini uzatsa ya da yatağından kalksa doğrusa, yan odaya geçince Goriçka’daki oturma odasında bulacağını sandı kendini Ne kadar yerdi ki!’’ (Cumalı, 2011:352)

Fransız jandarmalarının tehlikesinden çekinmeyerek gittiği Görce’de bir otelde konaklarken sabaha karşı yakalanarak tutuklanan Zülfikar Bey’in ana sevgisi, ona en büyük riskleri aldirtmiştir. Yapıtta Görce uzamı, sevdiklerine ulaşma tutkusu eden Zülfikar Bey’in duygularına yenik düştüğü uzam olarak işlenmiş; bu, Kaylar yönünden bir tehdidin yakın olduğunun sinyallerini de vermiştir.

2.3. Zülfikar Bey'in Yetiştığı Toplumsal Yapının, Yapıdaki Olay Akışı ve Örgüsü Üzerindeki Etkisi

Osmanlı'nın hem politik hem toplumsal çöküşü ve halkın bu durum sonucunda girdiği belirsizlik süreci romanda aktarıldığı üzere etnik kökenlerin kışkırtılmasında da bir sebeptir. Bunun sonucunda toplumsal odaklı yaklaşım bir kenara bırakılmış, haneden haneye değişen fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Bu yeni toplum ve devlet düzeninde herkesin amacı, yerini sabitleştirmek ve içinde bulunulan durumu kendi lehine çevirmektir. Bu amaçla doğan çıkar ilişkileri, devlet düzeninde çarpıklıklara yol açmaktadır. Yapıtta çarpık devlet ilişkilerine, çıkar uğruna göz ardı edilen değerlere örnek olarak Zülfikar Bey'in Hikmet Bey ile ilişkisi gösterilebilir. Bu ilişki ile Necati Cumalı, yapıtta Zülfikar Bey'in içinde bulunduğu tehlikeli durumla ne kadar iç içe yaşadığını ve aslında ailesinden birilerinin de onun yakalanmasına ön ayak olacağı düşüncesini vermektedir.

Toplumda oluşan bu galeyan ortamının doğurduğu toplumsal bölünmeler her bireyin kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etmesine yol açmaktadır. Menfaatlerini ve alıştıkları düzenlerini korumanın yolu jandarmaya bilgi sızdırmaktan, askerlerle yakın iletişim kurmaktan hatta işbirlikçi örgütler oluşturmaktan geçmektedir. Bütün bu eylemler, egemen ulusla kurulmuş birliktelikten vazgeçilmesi demektir. *“Rumlar, Bulgarlar, Sırplar, kendi ulusal kavgaları için birlikte ya da ayrı ayrı savaş açacaklardı Osmanlılara”* (Cumalı, 2011:77)

Yeni devlet düzeninde atanan yöneticiler toplumun dağılmakta olan birliktelik anlayışını, toplumsal düzeni bozmak için kendilerine bir fırsat olarak görürler. Bu zaaftan yararlanarak toplum düzenine darbe vurmak isteyen emperyalist güçler, azınlıklara düşledikleri hak ve özgürlükleri tanıyarak kutuplaşmayı hızlandırır. Azınlıkları kandırarak cesaretlendiren bu haklar, Osmanlı tarafından kendilerine sağlanan haklardan hiç de farklı

değildir; ancak emperyalist güçlerin etkili propagandaları, refah yaşam vaatleri onlara cezbedici görünmüştür. Önceden bir tasa sahibi olmayan azınlıklar, değişim sürecinde mağdur rolüne bürünmüşlerdir.

Değişim sürecinin başında dikkate alınmayan azınlıklardaki bu kıpırdanmalar, aydın ve toplumun geneline göre daha bilgili gençler tarafından fark edilmiş; bu insanlar, ya çok geç olmadan toprakları bırakıp hayatlarını başka yerlerde devam ettirme ya da vatanlarından vazgeçmeden kalan yaşamlarını hızlı ve dolu yaşama düşüncesine tutunmuşlardır.

“Askerlik çağında gençler olarak onlardı kırılacak olan bu savaşta. İçlerinden çoğu daha hayattan bir şey anlamadan öleceklerdi. Bu düşünceler, yeni bir yaşam biçimi yarattı Makedonyalı genç Osmanlılar arasında. Daha hızlı yaşamaya başladılar.”(Cumalı, 2011:77)

“Halit yaşadıkları günlerde özellikle iki sorunu dert etmişti kendine: İlki, Osmanlı devletinin eli ayağı tutmayan yaşlılar gibi gücünü yitirşi, uyruklarına söz dinletemez duruma gelmesi; öbürü, Osmanlı Türklerini saran göç dalgası.” (Cumalı, 2011:113)

Romanda Zülfikar Bey, sokaklarda kol gezen yabancı jandarmaları; büyüdüğü, tanıdığı topraklardan vazgeçme düşüncesini kendine kabul ettiremez, aklında vatan görevi olarak gördüğü askere katılma, vatanını koruma fikri yatar. Ne yazık ki, bu fikri gerçekleştirmez, vatanını korumak için yapacağı her eylemi sivil konumunda gerçekleştirecektir. Bu durum onu yasa çerçeveleri içinde “kanun kaçağı” yapsa da Zülfikar Bey için önemli olan vatan ve birliktir. *“...bu değişim, Makedonya’da, Osmanlı egemenliğini korumaktan sorumlu bir genç durumuna getirmişti Zülfikar Bey’i.”* (Cumalı, 2011:113)

“Kendi aralarından birileriymi o dağa çıkanlar. Devlete, devletin candarmasına karşı verdikleri savaş, gerçekte kendilerinin de katılarak hep birlikte vermeleri gereken haklı bir savaştı onların gözünde.” (Cumalı, 2011:427)

2.4. Zülfikar Bey’in Tensel, Tinsel Özellikleri

Dönemin toplumsal, siyasal ve özel yaşantılarını Zülfikar Bey’in hayatı üzerinden anlatan yazar, kan bağı bulunan odak figürü okurun gözünde canlandırmıştır. Zülfikar Bey okura hem tensel hem de tinsel özellikleriyle sempatik bir karakter olarak aktarılmıştır.

Yakışıklılığının, kadınların ona duyduğu hayranlığın, yemyeşil gözlerinin, güçlü fiziğinin yanı sıra Zülfikar Bey’in liderliğine, cesaretine, cömertliğine de değinilmiştir. Zülfikar Bey herkesi kendisi kadar iyi huylu sanan, herkese güvenen birisidir, onu en büyük hayal kırıklığına uğratabilecek olan kişi en çok güvendiklerinden biridir. Roman boyunca iyi niyeti ve bonkörlüğü kötüye kullanılan Zülfikar Bey yeri geldiğinde kendini, vatanını ve savunulmaya ihtiyaç duyan herkesi savunarak esip güremeyi de bilir; ancak yıkıcı eylemlere karşı zorunda kalmadıkça, kendi hayatının tehlikede olduğunu fark etmedikçe, bu yolu tercih etmez.

Kaçak hayatına başlamadan önce maddi sıkıntı nedir bilmeyen Zülfikar Bey, paranın değerini cebinde para kalmadığında anlar; ama bu koşullarda bile alıştığı yaşam biçiminden vazgeçemez.

“Bir zamanlar giyindiği lüks mağazalardan hiçbirine gitmiyordu ayakları. Ömründe ilk kez cebindeki parayı hesaplı kullanmak gerektiğini duyuyordu. Daha önce hiç alışveriş etmediği halk mağazalarından birine girdi. ... Bu kadar parayla otele eli kolu dolu dönüşünden memnundu.” (Cumalı, 2011:292)

Gözü hiçbir zaman maddiyatta olmayan Zülfikar Bey’in, bonkörlüğünün bir sebebi de yaşamın gerçek anlamını ait olduğu toprakları ve yapıyı korumakta görmesidir. Büyürken ihtiyaç duyduklarına her zaman ulaşabilmesi, iyi olanaklara sahip olması, onu şımartmak yerine

gözünü doyurmuştur ve ona hayatta maddi durumdan ötesini arama fırsatı sunmuştur. Zülfikar Bey gönlü bol bir adamdır.

Onu Zülfikar Bey yapan bir başka özellik vazgeçmediği ana ve vatan sevgisidir. Bu sevgiler uğruna göze alabileceği risklerdir. Ailesi için herkesi karşısına alacak cesareti her koşulda gösterir; ancak romanda, ailesine duyduğu bu özleminden doğan cesaret, onu gözünü kör edecek noktaya taşıyacaktı.

Aileden gelen sadakat bilinci, Zülfikar Bey'in çevresindekilere duyduğu güven, onu yüzüstü bırakacaktır. Ailevi değerler doğrultusunda yaveri İsmail'e duyduğu güvende en ufak bir kuşku bulunmaz. Zülfikar Bey özgüveni nedeniyle yakınındaki insanların ona ihanet edebileceğine inanmaz. Bu güvenin sarsılmaz oluşunun bir başka sebebi de İsmail'in gerçek yüzünü ekmeğini yediği Zülfikar Bey'e göstermeyişidir. *“Gerçekte, İsmail bir aydır oyalıyordu Zülfikar Bey'i. ...Zülfikar Bey'e, bunca iyiliklerinden, cömertliklerinden yararlandıktan sonra, gönüllü gitmeyeceğini söyleyemezdi.”* (Cumalı, 2011:201)

“Zülfikar Bey inanamıyordu İsmail'in gelmeyeceğine! ...Zülfikar Bey kırılmıştı, üzgündü: -Bunca yıldır hiç böyle yapmadı bana!..

Mümin Pehlivan, ötekilerin duymayacağı gibi belli belirsiz mırıldandı: -Senin ekmeğini yer, nasıl gösterebilir sana iç yüzünü! İsmail'in ne mal olduğunu nasıl olsa gün gelir kendi anlar dedim sustum...

Cafer: İyi ki demedin, dedi, ben de öyle yaparım, bazı işlerine karışmam susarım. Beyin tek kusuru, saflığı! Yakın tuttuklarına hep candan gönülden inanır...” (Cumalı, 2011:203)

Yapıtta bu ipuçları, İsmail'in ikiyüzlülüğüne ayna tutmaktadır. Zülfikar Bey'i yakalatma planlarını hayata geçiren Hikmet Bey ile gizli gizli görüşen İsmail'den, kendi annesi şüphe duyarak utansa bile Zülfikar Bey, yanında barındırdığı İsmail'in hainliği fark edememiştir, ya da fark etmeyi istememiştir. Romanda İsmail'in maddiyata düşkünlüğü, bu

yolda en minnet duyması gereken kişiye bile ihanet edebileceği örneği Zülfikar Bey'den altın diş yaptırma ricası sırasında da verilir. *“Ağzını açtıkça görünecek üç beş altın dişi olması gece gündüz dilediği bir düştü.”* (sayfa103) Görgüsüzlüğü ve daha fazlasına sahip olma dileği, romanın başlarında bu çarpıcı örnek aracılığıyla aktarılmıştır.

Zülfikar Bey'in özgüveninde gençliğinden itibaren yaptığı fiziksel aktiviteler ve kendini gösterebileceği durumlar etkili olmuştur. Bu özgüvenin getirdiği cesaret ve başarıya yakınlık hissi, ona hapisten kaçışında kanıtlama fırsatı vermiştir. *“Çocukluğundan başlayarak iyi koşar iyi atlardı. Kimi kovalasa yakalar, kendini kovalayanlara yakalanmazdı. Selanik'te rüştiyede en gözde öğrencisiydi İsveç cimnastiği hayranı hocasının.”* (Cumalı, 2011:400)

Barındırdığı fiziksel durumlar göz önünde bulundurulduğunda jandarmalar tarafından durdurulması zor bir kaçak profiline sahiptir. Genç yaşının, gücünün ve fiziğinin ona sunduğu bu özgüven ile ölüm ona çok uzak görünür. Cesaretinin ve eylemlerinin ardındaki duygusal körlükle alınan kararların bir sebebi de bilinçaltında yatan ölümün onu yakın zamanda bulmayacağı fikirdir. *“Ölüm ile Zülfikar, birbirlerine o kadar uzak, bir arada düşünülmesi o kadar güç olaylardı ki...”* (Cumalı, 2011:383)

Herkese duyduğu saygıyı kendisini yakalamaya çalışan jandarmalara da duyan Zülfikar Bey, kimsenin canını yakma gibi bir isteğe sahip değildir. Anlatıcı, Zülfikar Bey'in jandarmalara zarar vermek gibi bir amaca bürünmeden onları etkisiz hale getirmesini Zülfikar Bey için her canın değerli olduğu fikrini okura sunar. Sadece insanlara değildir merhameti, düşünceli tavrı, içinde yaşadığı doğaya, karşısına çıkan hayvanlara karşı da bu tavrını koruyabilmektedir. Buna en somut örnek atına, Seyit Bey'e sadık olmasıdır. *“Bu beygiri Seyit Bey' gösterme. Kokumu almasın.”* (Cumalı, 2011:412)

Osmanlı'nın içinde bulunduğu durum Zülfikar Bey'in özgür, modern, adaletli ve sadık karakterine ters düşmüştür; bu nedenle yapacağı hamleler kendisini bu durum içerisinden çıkarma odaklıdır.

Romanda Zülfikar Bey'in aşk hayatı kaçak hayatına nazaran geri plandadır. Ancak çocukluk aşkı Cemile ve karısı Emine'yi aklına hep getirmektedir. Hayatı boyunca kadınların ilgisini çekebilen biridir Zülfikar Bey; onun da böyle bir zaafı bulunmaktadır.

Yapıtta Zülfikar Bey, özgür ve katı kimliği yıkılması zor bir adam olarak okuyucuya sunulmaktadır. Zülfikar Bey'in özgür kişiliğine uygun tavrıyla jandarmalara boyun eğmemesi, yeni devlet düzeninde sürünün bir parçası olmak istememesi; buna karşın belli kalıplara sığmayacak bir özgürlük aşığı olması Cemile ile ayrı düşmesinin olası sebepleri olarak okura yansıtılmıştır. Romanda aktarıldığı üzere Zülfikar Bey, Emine Hanım ile evlenme kararını acele ve duygudan yoksun bir şekilde mantığına dayanarak vermiştir. Zülfikar Bey'in hayatında olan ve okura aktarılan kadın figürler karısı ve çocukluk aşkı Cemile'den ibaret değildir. Romanda tensel özellikleri ön planda olan Zülfikar Bey'in kadınlara duyduğu ilgi de bununla ilişkili olarak okura sunulmuştur. “ (Sofia:) *Çarptın beni! dedi. Ne tatlı adamsın sen!..*” (Cumalı, 2011:325)

Zülfikar Bey'in evlilik yaşantısında da devam eden bu durum, okura romanın başında Zülfikar Bey'in babasına azalan saygısını hatırlatır; babasının annesine yaşattığı duygusal çöküntü, kendi evlilik yaşantısında da ortaya çıkar. “(Vecihe Hanım) *Manastır'daki günlerini gecelerini Zülfikar Bey'den hiç ayrılmadan geçirdi. Onuncu gün ayrılırlarken, ikisi de on yıl sevişmiş kadar aşk doymuşlardı.*” (Cumalı, 2011:304)

Zülfikar Bey'in bir başka özelliği de yapıtta dikkati çekmektedir; Rumeli beylerini yansıtan karakteri ve yufka yürekliliği Georgi Kaptan'la çatışmalarında yansıtılmıştır. Georgi Kaptan, Zülfikar'ın kaçak yaşamında katıldığı birliğin başındadır ve Zülfikar'ı yerini

dolduracağı düşüncesiyle kıskanmaktadır. Bu kıskançlık Zülfikar Bey'in istemediği kavga ortamını kaçınılmaz kılarak ikisinin bir arada var olamayacağı fikrini yansıtır ve yaşanan çatışmada Georgi Kaptan ölür.

Anlatıcının, odak figürün aldığı kararlardan yana tavrını ortaya koyan olaylardan biri de Fransız General Franchet D'Espérey'in Zülfikar Bey hakkındaki düşünceleridir. General, yeni devlet adamlarının tersine Zülfikar Bey'in karakterinden, Fransızcasından, savcılıkta verdiği ifadeden etkilenecek onunla tanışmak ister; mutlaka canlı şekilde yakalanması emrini verir. Teşvik amaçlı olarak da Zülfikar Bey'i getirene ödül belirlenir. Anlatıcının romanda kısa da olsa General'in Zülfikar'a duyduğu özel ilgi ve hayranlığından bahsetmesi, anlatıcının odak figüre tutumunu ortaya koymaktadır.

“Bravo” dedi savcıyı dinlerken. “Onun durumunda olan her Fransızın onun gibi davranmasını isterdim. Bravo. Düşmanına böylesine saygı duymak askerlik mesleğini yüceleştirir.” (Cumalı, 2011:457) *“Kaçması hayırlı olmuş. Kurşuna dizilseydi üzülecektim.”* (Cumalı, 2011:458)

Romanda odak figür, çok yönlü anlatıldığından okur, onu çok iyi tanıma olanağı bulmuştur; bu nedenle Zülfikar Bey'in aldığı kararlar, okura, yapıtta yaşanacak bir olaydan sonra Zülfikar Bey'in tepkisini tahmin etme yetisini kazandırır.

3. SONUÇ:

Görkemli bir imparatorluk olan Osmanlı devleti, Batı'daki ve dünyadaki yeniliklere ayak uyduramamasıyla, uyuklayan devlet adamları ve düzeniyle geride kalarak Emperyalist güçlere harekete geçmeleri için bir fırsat sunmuştur. Dönem özelliğiyle savaş ve hükümetin sürdürdüğü sessizlik, düşmanlara gerekli ortamı hazırlamıştır. Güçlü emperyalist devletler bu fırsattan toplumsal yapıya darbe vurarak yararlanmış ve azınlıklar ile egemen ulus arasında yaratılan köken çatışmaları sancılı göç sürecini tetiklemiştir.

Etnik köken odaklı sorunların oluşumu, yıllar boyu birbirini kardeş, komşu sayan insanların birbirini düşman bellemesine ve göç dışında birbirlerine düşerek çıkarıcı çözüm yolları arayışına girmelerine de sebep olmuştur.

Necati Cumalı, Viran Dağlar adlı yapıtında o dönemin gerçekliğini akrabası olan odak figür etrafında kurarak Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşanan etnik köken sorunlarını ve sonuçlarını hem bireysel hem de toplumsal odaklı incelemiş, bir egemen ulusun kendi toprağından göç ediş, değişen hayatlar ve odak figürün yiten hayatını anlatmıştır.

Anlatıcı romanın geçtiği döneme karşı tutumunu hükümetin üzerine düşen rolü üstlenmediği fikriyle ortaya koymuştur. Oluşturulan yeni devlet düzeninde yabancı uyruklu görevlilerin sayısı artmaya başladıkça huzursuzluklar artmış ve bu düşünce anlatıcı tarafından devlet için yıkıcı bir eylem olarak aktarılmıştır.

Romanda figürlerin odak figüre karşı tutumları odak figürün bu değişim sürecindeki tavrını ve eylemlerindeki kararlılığını destekler niteliktedir. Zülfikar Bey; saygı duyulan, tanınan ve bazılarınca korkulan bir figürdür. Bu karakteristik özellikler, odak figürün içinde bulunduğu tehlikeli yaşam tarzına esneklik katmakta ve gittiği yerlerde yardım eline ulaşabilmesini sağlamıştır. Savaş öncesi ektiği tohumlar ona zor zamanında meyve vererek, bonkörlüğünün karşılığını sunmuştur.

Önceki bölümlerde de vurgulandığı gibi, etnik kökenli çatışmaların olumsuz sonuçları ve toplum üzerindeki etkileri Balkanlar'ın son beyi olarak bilinen Zülfikar Bey aracılığıyla toplumsal ve bireysel düzeyde ayrıntılarıyla irdelenmiştir. Anlatıcının olumlu sonuçlar üzerinde durmaması onun etnik köken çatışmalarının topluma sadece zararlı ve yıkıcı etkilerinin olduğu düşüncesini yansıtır.

Günümüzde de ne yazık ki etnik kökene dayalı çatışmalar sürmekte ve insanlık büyük acılar yaşamaktadır. Bunların son bulması dileğiyle...

SÖZCÜK SAYISI: 3732

4. KAYNAKÇA

- Cumalı, Necati: “Viran Dağlar”, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, Mayıs 2011
- Cumalı, Necati: “Bütün Şiirleri 1”, Cumhuriyet Kitapları